

האבן / הדרך / העשב / של מיליוני צעדים לכודים, / השבים לדרך עלי לילה-לילה".
זוהי שירה במיטבה, וראויה היא שנלמד אותה לרבידה ולמקורותיה בהקשר זה של חוויות היהדות של הדור האחרון. **ג.ג.**

הישוב בתקופת העליה הרביעית

"העליה הרביעית" (1924—1929) רכשה לה בתודעה ההיסטורית הארצישראלית דימוי שלילי של כשלון גדול, שהביא עמו משבר כלכלי מן החמורים ביותר שידע "היישוב העברי" בתקופת המנדט. בין "העלייה השלישית", החלוצית, לבין "העלייה החמישית", ה"גרמנית", הצטיירה "הרביעית", הפולנית, בדרך-כלל בדמות גל של יהודים מן המעמד הבינוני הנמוך, שהגיעו לארץ-ישראל בגלל הגזירות הכלכליות של גראבסקי ונעילת שעריה של ארצות-הברית, בלי מוטיבציה אידיאולוגית ובלי כוונה ונכונות להפוך את הפיראמידה החברתית היהודית על פיה. מפלגות הפועלים בארץ גופה הביטו בשעתו בחשש ובאירצון על אותם אלפי זעיר-בורגנים הממלאים את תל-אביב, דבקים באתוס-החיים הבורגני, אינם פונים להתישבות חקלאית שתפנית, מערערים את יחסי-הכוחות בין הון פרטי להון לאומי-ציבורי בכלכלת היישוב. התגובות היו חריפות לא רק מצד השמאל, שאחדים מדובריו העיקריים, כמו ברל כצנלסון, ראו בשנות "העליה הרביעית" כשלון של תנועת-העבודה, שלא השכילה ולא עצרה כוח לתת מנהיגות וכיוון להון הפרטי, אלא אף מצד מנהיגים ליברליים של ההסתדרות הציונית, כמו חיים וייצמן. לימין "העליה הרביעית" התיצבו מעטים בלבד, ובתוכה עוצבה, במידה רבה, משנתה החברתית-הכלכלית של התנועה הרביזיוניסטית.

* דן גלעדי: הישוב בתקופת העליה הרביעית (1924—1929) מבחינה כלכלית ופוליטית; עם עובד / ספריה אוניברסיטאית, 1973; 339 עמ'.

אדע הסבר זאת בוודאי: / ורק אחת לבטח אגידם: / לא ידידי, כי אם שונאי- / הם הניאוני כל ימי מהירדם". (ע' 37)
שירתה של דורה טייטלבוים, הכתובה אידיש במקור, דורשת למידה רצינית ומעמיקה, החל מספרה הראשון "בטבורו של העולם", שראה אור לפני שלושים שנה, עבור את "ארץ ושמיים", "הפנים אל מול החיים", "בעיניים פקוחות", "באלאדת ליטל-רוק" ו"בשבילי אדם" וגמור בכרך חדש היוצא עתה לאור.

מן הקובץ העברי, "מכמרות בטרם שחר", מתגלה משוררת לירית אשר שירתה נזונה מנשיותה, יהדותה, אנושיותה—ומדמיון ססגוני. חרף היגון והראייה המפוכחת, הרי זו שירה אופטימית ביסודה. גם בציטוט הפותח רשימה זו מתגלה יסוד המיפגש של ראייה מציאותית ואופטימיזם: אני טובעת ולא צללתי עוד. וכן—התודה לשונאי על קיומי כאן, עכשיו.

חלקו הראשון של הקובץ, "בטרם שחר", עשוי שירים קצרים, אישיים, ליריים, מתנגנים, רווי-דימויים, שנושאייהם האב, האם, עונות השנה, אהבה, הזמן, פריחה, וכמה מוטיבים עממיים בלבוש מחורז ומקוצב. חלקו השני, "מחזיוני הלילות הירויים", שלש פואמות בו, רחבות-יריעה, עשויות רבדים של זכרונות, מיטאפורות, ציורים פלאסטיים בצבעים חזקים, שעיקרן הילדות: "ימי-אתמול, שציפרניכם האפורות מכודנות, / למה תשרטוני בלי חדול, / שרוט וטרוף זכרוני?... הה ילדתי שלי, הדרוסיסה, עם ריחות המוות, / הה לילתי עם עצמות נפוצות ברוח, / עם רגליים יחפות בלפיות-עננים, / ככדורים נפוחים, הפורחים באוויר, / יגביהו, ישפילו, יניפו, ינשיפו / בחוצות / בקרונות-התחתית / בספינות שבים— / ואני מחזיקה החבל בכפי / והתר הקשר לא אוכל". (87)

זוהי שירה חזקה מאד, שרירית, רבת-תנופה, מרוכזת, חזקה—בניגוד לרוך מסוים בחלקו הראשון של הספר: "ארון מהלך אני, ובו עצמות-איזונוף לאין-מספר, / למען אשא מתים לקבורה מארץ לארץ, / אני העפר /

הרביעית" כללה יותר פועלים ו"חלוצים" חסרי-הון ומחפשי-עבודה מן ה"עליה" המ- פוארת שקדמה לה. מסתבר גם כי תרומתה של "העליה הרביעית" לצמיחה הכלכלית של ארץ-ישראל—כתום תקופת המשבר הק- צרה—היתה תרומה מכרעת וחשובה ומה שהצטייר ככשלון, כשנבחנה התקופה בעי- ניים אידיאולוגיות, לא היה אלא הצלחה חשובה.

אפשר להצטער, כמובן, שלא הרחיב גל- עדי את המסגרת ולא כלל בה צדדים נוס- פים של דמות ה"יישוב" בתקופה הנדונה, אך אין ספק בחשיבות תרומתו להבנת התהליכים הכלכליים והמדיניים ב"יישוב העברי" בתקופת המנדט הבריטי.

י.ש.

בהיקלט עם

מ-1949 עד 1953 ניהל ד"ר אברהם שטרנ- ברג את "השירות הרפואי לעולה". השנים הן שנות הזרימה ההמונית לארץ-ישראל, שבתוך פרקי-זמן קצר הכפילה את אוכלו- סייתת המדינה, בעקבות החלטה היסטורית, שנתקבלה לא בלי עירעורים וספקות. כני- סתם של למעלה מחצי מיליון נפש, רובם מארצות האסלאם ובעיקר מצפון-אפריקה, חוללה שינוי מכריע בהרכב הדמוגרפי וה- חברתי של ישראל והעמידה בפני שורה של בעיות קליטה חמורות—כלכליות, תר- בותיות, חברתיות ואחרות. זהו סיפורו של אפוס חברתי גדול, שחרף הפתרים הרש- מיים שנקשרו לו רחוק היה מן המציאות היומיומית במידה שחומריתה ניפרת דווקא בימינו, כתום עשרים שנה לערך. "יישוב" ותיק, שעת-הזה עברה עליו מלחמה קשה וחלקו מורכב אף הוא אנשים שהגיעו לאחר מלחמת-העולם; ביורוקרטיה ממשלתית חד- שה, האמונה לשמור על מקורות העצמה הפוליטיים; מסורת של קליטה מפלגתית כדרך בדוקה ביותר לגיוס מצביעים; הת-

לפני דן גלעדי עמדה מוסכמה היסטורית מורשת והוא הצליח להפריכה ולהעניק למציאות ה"יישובית" בתקופה הנדונה ממד חדש, תואם יותר את העובדות ומוחשי למדי, על אף חסרונם של נתונים בתחום חברתי והתרבותי, הפוגם בשלמות הת- מונה. גלעדי בדק את תקופת "העליה הרבי- עית" מתוך שלש מגמות עיקריות: (א) לבחון את הרכבה הסוציאלי של "עליה" זו; (ב) לבחון את שרשי המשבר הכלכלי שהביאה עמה (1926/7) ולבדוק את ההנ- חה המקובלת כי "העליה הרביעית" היתה כשלון ציוני חרוץ; (ג) לעמוד על ההשפ- עות המכריעות שהיו לה על המבנה החבר- תי והכלכלי ועל דפוסי הפעילות הפוליטיים והתגובות האידיאולוגיות בחברה ה"יישו- בית". גלעדי עושה מלאכה חשובה של ניתוח מוסכמות ומוכיח כי, במונחים כל- כליים "טהורים", תרם ההון הפרטי לצ- מיחה הכלכלית של המשק ה"יישובי" הר- בה יותר מן ההון ה"לאומי"-הציבורי. על רקע זה דווקא מזדקרת תופעת חולשתו הפו- ליטית של ההון הפרטי לעומת עצמתן הפו- ליטית של מפלגות הפועלים, שינקו מן ההון ה"לאומי" (גלעדי אינו מביא נתונים על הצבר ההון-העצמי של ההסתדרות, אך בתקופה הנדונה לא היה הצבר כזה כלל למעשה). לא פחות מכך נמצא כאן הסבר לאחת התופעות המרכזיות והקובעות בתול- דות ה"יישוב" (והמדינה); רכישת הגמוניה פוליטית על-ידי מפלגות הפועלים, ובראשן "אחדות העבודה" ואחריה מפא"י (1930), שהתגבשה והתממשה דווקא תוך כדי "הע- ליה הרביעית". לפחות הסבר אחד לכך הוא הרכבה חברתי של "העליה הרבי- עית". הנתונים שמביא גלעדי מוכיחים כי רק הגל הראשון של "העליה" הפולנית היה מורכב עולים בעלי הון זעיר המחפש השקעה קלה שעה שערכו הריאלי יורד והולך ואינו מספיק לתנאי הארץ. בכללה היתה "העליה הרביעית" דומה בהרכבה החברתי ל"עליה השלישית". זו האחרונה, אגב, כללה לא מעט בעלי-הון שהצטרפו ל"בורגנות" הארצישראלית, ואילו "העליה

* אברהם שטרנברג: בהיקלט עם; הקי- בוך המאוחד, 1973; 180 עמ'.